

Niklas Luhmann'ın Demokrasi Teorisi*

Yunus Yoldaş ve Özlem Becerik Yoldaş
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Demokrasinin siyasal olarak tanımlanan ve kabul edilen bir mekâna ihtiyacı vardır. Toplum üyelerinin istemlerine bağlı olarak gerçekleşen birbirine bağlı kararlar istemden önce kamusal olarak meşrulaşmak zorundadır. Birbirine bağlı kararların topluma geri dönüşünde çoğunluğun kararının siyasal yöntem olarak uygulanması meşruiyet açısından çoğu toplumlarda tartışmalıdır. Bunun yanında, globalleşme ve kapitalist dünya ekonomisinin adem-i merkezîyetçiliği ve neo liberal pazar ideolojisiyle desteklenmesi siyasal alanının şekillenmesini tahrip etmektedir. Bu süreç aynı zamanda demokratiksizleşmeyle eş anlamlıdır.¹

“Demokrasinin geleceği tehlikede midir?” sorusuna son yıllarda birçok bilimsel çalışmayla cevap aranmaya çalışılmıştır. Niklas Luhmann bu alanda yapılan çalışmalara yeni bir teorik bakış açısı getirmesiyle, kendisini diğer sistem teorisyenlerden farklı bir yere koymaktadır. David Easton, Karl W. Deutsch, Gabriel Almond, Talcott Parsons, Richard Münch ve Helmut Willke gibi sistem teorisinin önemli temsilcilerinin çalışmalarında demokrasi teorisiyle ilgili analizleri derinlemesine değil, yüzeyseldir.² Luhmann'ın çalışmalarının bütününe bakıldığında, yukarıda anılan sistem teorisyenlerin hepsinden daha fazla demokrasi konusuna eğildiği görülmektedir.³ Sadece demokrasiyle ilgili değil, aynı zamanda siyaset anlayışıyla da ilgili daima önemli katkılar sunan Luhmann'ın ölümünden kısa bir süre sonra, siyaset bilimciler tarafından çalışmaları uzun süre ihmal edilmesine rağmen, siyaset bilim literatüründe sıkça yer verilmesi, kendisinin hakettiği değerin teslim edilmesi anlamına gelmektedir.⁴

* Bu çalışma Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü tarafından 14-16 Ekim 2010 tarihleri arasında düzenlenen ‘Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi’nde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş son şeklidir.

1. Bodo Zeuner, “Entpolitisierung ist Entdemokratisierung: Demokratieverlust durch Einengung und Diffusion des politischen Raums – Ein Essay,” Reiner Schneider-Wilkes (der.), *Demokratie in Gefahr?: Zum Zustand der deutschen Republik* (Münster: Westfälisches Dampfboot, 1997) içinde, ss.20-21.
2. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie: Begriffe und Strukturen im Werk Luhmanns* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008), s.19.
3. Ancak burada yanlış anlaşılması gereken husus, Niklas Luhmann'ın amacının demokrasi teorisini geliştirmek olmadığıdır (Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.7, ve s.19).
4. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.29.

David Easton için demokrasi bir parti demokrasisidir. Talcott Parsons için yedi ‘evrimsel genelleme’den [‘*evolutionary universals*’] biri demokratik cemiyetlerdir.⁵ Gabriel Almond demokrasi modelini siyasal sistemlerin karşılaştırmalı analizi için ‘ideal’ karakter olarak görür.⁶ Luhmann içinse demokrasi, toplumsal bir kavram değil, siyasal sistemin bir alt sistemidir. Diğer bir ifadeyle, demokrasi toplumun bir alt sistemi değil, bilâkis toplumun bir alt sistemi olan siyasal sisteme aittir.⁷ Demokrasi siyasal sistemin normu, siyasetin yapısal yasasıdır ve siyasal sisteme aidiyeti önceden belirlenmiştir.⁸ Bu anlamda, demokrasi ve politika ayrımının yapılması gerekmektedir. Luhmann’a göre, demokrasi sadece siyasal sistem içerisinde, siyasetin alt sistemi olarak yerini almaktadır; çünkü burada partiler tarafından siyasal kararlar hazırlanır ve siyasal sistemin diğer alt sistemlerine dağıtılır.⁹

DEMOKRASİNİN STANDART MODELİ: DEMOKRASİ FENOMENİ

Hans-Joachim Giegel Luhmann’ın toplum teorisinde siyasetin demokratik şeklini incelediği makalesinde, demokrasinin kendi tanımlamasından ortaya çıkan standart modelini üçe ayırır.¹⁰ Demokrasi bir süreç, bir sonuç, gelişme ve kendini düzeltme modelidir. Luhmann süreç modeliyle demokrasinin yurttaşların—yani, halkın—çıkarlarından—istemleri ve değerlerinden—ortaya çıktığını, bu çıkarların siyasi iletişimle—başkası üzerinden ise, daha gerçek ve kesin bir şekilde—ifade edildiğini, bu çıkarlar bağlamında (gözlem sayesinde açık olan siyasi merkeze daha kolay yaklaşabiliyor) çeşitli siyasal olanakların sunulduğunu, yurttaşların bu olanaklar sayesinde eşit etki şanslarına sahip olacaklarını, siyasal partilerin hükümet pozisyonuna gelebilmeleri için çoğulcu olanakların sunulduğunu, yurttaşların bu olanakları gerçekleştirmede yeniden seçileme-

-
5. Talcott Parsons ‘*evolutionary universals*’ kavramından her biri kendi içinde düzenlenmiş gelişim veya buluşu anlamaktadır. Parsons’ın ilgili kavramları irdelediği şu makaleye bkz., Talcott Parsons, “Evolutionary Universals in Society,” *American Sociological Review*, 29/3 (Haziran 1964), ss.339-357.
 6. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie Begriffe und Strukturen im Werk Luhmanns*, ss.20-26.
 7. İşlevsel farklılaşmış modern toplumlar çeşitli alt sistemlere ayrılır. Bunların en önemlileri siyaset, ekonomi, hukuk, bilim, din ve sanattır (Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.127).
 8. Niklas Luhmann, “Komplexität und Demokratie,” Niklas Luhmann, *Politische Planung: Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Dördüncü baskı (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994) içinde, s.35; ve, Niklas Luhmann, *Politische Soziologie* [derleyen André Kieserling] (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2010), s.279.
 9. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.123.
 10. Hans-Joachim Giegel, “Die demokratische Form der Politik in Luhmanns Gesellschaftstheorie,” Kai-Uwe Hellmann ve Rainer Schmalz-Bruns (der.), *Theorie der Politik: Niklas Luhmanns politische Soziologie* (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002) içinde, ss.196-197.

me cezası gibi yaptırım tehditleri üzerinden mecbur olduklarını ve bu olanakların gerçekleştirilmesinde üstün güç sayesinde toplumda söz geçirebilmenin daha kolay olduğunu iddia eder.

Standart modelin ikinci bölümü ise, bu modelin gerçekleşmesinde oluşan sonuçların nitelenmesidir. Diğer siyasal sistemlerle karşılaştırıldığında çoğulculuğa yönelik siyasetin seçimi nedeniyle, yurttaşların isteğine yakın bir ideal siyasi karar verme pratiği ortaya çıkıyor. Siyasal karar pratiğinin yurttaşların istemlerine yakın işlem görmesi, iyi pozisyonda olmayan yurttaşlara istemlerini gerçekleştirmede eşit şansların sunulması, yurttaşlar arasındaki uçurumun dengelenmesi, devlete karşı yurttaşların haklarının iyileştirilerek güvence altına alınması, yurttaşların bireysel anlamda güçlendirilmesi ve toplumda güç kullanma şeklinin yine toplumun kendisinin gerçekleştirmesidir.

Demokrasiler standart modeli başlangıçta kusursuz olarak gerçekleştiremezler. Eğer uygulamada sorunlar çıkarsa, yine demokrasinin verdiği avantajlardan yararlanarak demokrasinin sunduğu gelişim potansiyeli içinde yeniden düzeltilme olanağı bulunur.

LUHMANN'IN DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Luhmann sistem teorisinde 'demokrasi' kavramını tek bir başlık altında ve bütüncül olarak analiz etmemiştir. Bu nedenle, Luhmann'ın demokrasi anlayışını ve bu anlayışın değişik yönlerini kısa bir formül veya tanımla göstermek mümkün değildir. Demokrasi kavramı yapıları, süreçleri, alt sistemleri, örgütleri, rasyonelleşmeyi, kendi tasvirlerini ve kendi gözlemlerini, işlevlerini, yansıma teorilerini, bilimsel teorileri, karmaşıklığın artmasını, evrimi ve buna benzer konuları kapsamaktadır.

Burada, kapsadığı konular açısından, demokrasinin bütüncül olarak birbirine olan ilişkisi kesin değildir. Bunu diğerlerinin birbiriyle davranışını tamamlayan '*Komplementarität*' kavramıyla açıklamak gereklidir. Niels Bohr demokrasinin birçok sosyal birleşenin ve fenomenleri bir araya getiren—ya da, birleştiren—kavram olduğunun altını çizerek 'tamamlayan' kavramını tamamıyla farklı ilişkide olduğunu ifade etmiştir.¹¹ Fenomenlerin tamamının aynı zamanda gözlemlenememesi de göstermektedir ki, bu kavramın bütüncül bir şekilde nedensel bir ilişkide zaman ve mekân açısından tanımlanması gerekmektedir. Demokrasinin nedensel ilişkide açıklanması mümkün değildir. Bu kav-

11. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.45.

ramın nedensel biçimde açıklanmayışının nedeni ise epistemolojik problem olmasından ziyade gerçeklik probleminin olmasıdır.

Luhmann demokrasinin halk yönetimi olduğu şeklindeki eski ve günümüzdeki mevcut çeşitli düşüncelerinden çok erken uzaklaşmıştır. Bu düşüncesiyle çok sayıdaki realist ve ampirik demokrasi teorisyenlerine öncülük yapmıştır. Luhmann için demokrasi, kelimenin tarihi açısından yönetim şekli olarak formüle edilse de, ne halkın halk üzerindeki yönetimi, ne yönetimin kaldırılması, ne de bütün kararların katılımcı olarak alınması prensibidir. Luhmann'a göre halk hiçbir zaman yönetmemiştir. Bu ifadede vurgulamak istediği, onun için demokrasinin halkın yönetimi anlayışının eskimeyeceği anlamına gelmektedir. Luhmann'ın demokrasi kavramıyla ilgili eleştirisindeki amaç kavramın varlığıyla ilgili değil, işleviyle ilgili eksiklikleri dile getirmektir:¹²

“Burada demokratik olan nedir? Burada halkın istemi olarak ne sembolize edilmektedir? Onların hakimiyetlerinde ve kendi istemlerini kendilerinin kurmalarında tekil bireylerin siyasal karar süreçlerine kesin katılımları değildir. Bu tabii ki sadece kendine has realist değil, sadece utopik değil, aynı zamanda bunun üzerinden eksik yönlendirilen fikirdir. Karar süreçleri seçim süreçleridir; diğer olanakların ayıklanmasıdır. Onlar evetten çok hayırın üretilmesidir; ne kadar rasyonel metod kullanılırsa, ne kadar diğer olanaklar test edilirse, o kadar yadsıma yüzdesi büyüktür. Tümüyle bir sık ve angaje katılım talebi hayal kırıklığı prensibi anlamına gelir. Demokrasiyi kim bu şekilde anlarsa, zorunlu olarak rasyonelleşmeyle birleştiremeyeceği hakikati kabul etmek zorunda kalır.”¹³

Luhmann'a göre demokrasi kavramı aynı zamanda toplumsal bir kavram da değildir. Demokrasi siyasetin alt sistemi olarak siyasal sisteme aittir.¹⁴ Demokrasi siyasal ve toplumsal evrimin sonucudur. Demokrasi kavram olarak sisteme özgüdür. Başka bir ifadeyle, Luhmann günümüzde bizlerin insanlar tarafından yönetilmediğimizin altını çiziyor ve ‘kodlar’ [*Codes*]¹⁵ tarafından, özellikle de hükümet/muhalefet koduna bağlı olarak yönetildiğimizi vurguluyor.¹⁶ Burada iktidar sosyal bir vasıf olarak tanımlanmıyor; her şeyden önce sistem vasfını gösteriyor. Luhmann demokratik bir sistemde iktidarın sistem vasıflarının ve buna bağlı olan sosyal sonuçların nasıl meydana geldiğini açık bir şekilde ifade etmiyor.¹⁷

12. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.46; ve, Niklas Luhmann, “Die Zukunft der Demokratie,” Niklas Luhmann, *Soziologische Aufklärung*, Cilt 4: *Beiträge zur funktionalen Differenzierung der Gesellschaft* (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994) içinde, s.127.

13. Niklas Luhmann, *Komplexität und Demokratie*, s.39.

14. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.127.

15. Kod [*Code*], negatif veya pozitif iki değer. Evet/hayır, sahip olmak veya sahip olmamak.

16. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.48, ve s.182.

17. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.48.

Luhmann için demokrasi ve iktidar ilişkisi başka bir açıdan da problemlidir. İktidar sistem spesifik anlamda meşru güç kullanır. Buna göre toplumun her alt sistemi spesifik bir iktidar yapısı olarak, iktidar pratiği gösterir. Bir toplumun iktidarı bu alt sistemlere dağılmıştır. Bu bağlamda, demokrasiden halk egemenliği ya da kendi kendini yöneten halkın—toplumun—iktidarı anlaşılır mı veya bütün toplumsal iktidar olarak yorumlanabilir mi? Böyle bir yorum yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı Luhmann tarafından reddedilmiştir; çünkü demokrasi siyasi sistemde konuşlanmıştır ve aynı zamanda iktisadi, bilimsel veya dini iktidar değil, siyasal iktidardır.¹⁸

Luhmann'a göre, demokrasi için toplumun siyasal sistemi merkezî önem taşır. Siyasal sistem mevcut olmadığında demokrasinin olmayacağı gibi, demokrasisiz siyasal sistem de varlık bulamaz. Siyasal sistem modern toplumların diğer sosyal sistemleri gibi öz referanslı bir sistemdir.¹⁹ Siyasal sistem kendi imkânlarıyla ve kendi yapılarını üreterek ve tekrar üreterek, bu yapılardan meydana gelir.²⁰ Bu şartlarda demokrasi, toplumun bir ürünü değil, daima siyasal sistemin bir ürünüdür. Siyasal sistem toplumun bir alt sistemi olarak, toplumun siyasal iletişimini tamamlamak için, bütün toplumun üretimine katılır. Siyasal sistemin toplumsal merkezî işlevi, bütün toplumu bağlayıcı kararlar almak ve bunu toplumsal çevreye uygulamaktır.²¹

Luhmann'ın sistem teorisinde genelde demokrasi siyasal sistemin yapı kavramı olarak, özelde siyasetin alt sistemi olarak hükümet/muhalefet koduna bağlı olarak yerleştirilmiştir. İlk önce ortaya çıkmasında veya kurulmasında ve sonra hükümet/muhalefet kodunun kurumsallaşmasında, siyasal sistem demokratik siyasal sisteme dönüşüyor. Buna göre, bu kodu otoriter veya totaliter sistemlerden açıkça ayırmak gerekiyor. Luhmann'ın çift olarak tanımladığı kodu 'pozitif ve negatif değer' olarak iyi/kötü ve yasal/yasal değil olarak ayırıyor. Bu, iktidar/muhalefet üzerinden mümkün hale gelir. İktidar/muhalefet için hangi şansların olacağı veya değişeceği siyasi olarak algılanabilir ve hesaplanabilir. Burada hükümet sistem aracılığıyla meşru gücü kullanırken, muhalefet hükümete eleştiri işlevini üstlenecektir. Sadece hükümet birbirine bağlı kararları almak ve uygulamak için makam ve mevkileri paylaşıyor. Muhalefet ise eleştiri getirip, talep-

18. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.50.

19. Sosyal sistem insanlardan ve eylemlerden meydana gelmez; bilâkis iletişimden meydana gelir. Niklas Luhmann'ın sistem kuramında özne yoktur. İnsan çevreye aittir. 'Öz referans' ['*Selbsreferenz*'] kendi başına bir öge, bir süreç, bir sistemdir. Başkaları tarafından gözlemlenerek kesintiye uğramamak anlamına gelmektedir. Bir sistem öğelerden meydana geldiği ve kendini fonksiyon birimleri olarak oluşturduğu takdirde, öz referanslı olarak adlandırılır. Öz referanslı sistemler dış dünyaya kapalı sistemlerdir

20. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.76.

21. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.77.

lerini ifade ediyor ve bütün birbirine bağlı alınan kararlara yansıtıyor. Pozitif değer olarak 'hükümet' sistemin belirleyen değeri, negatif değer olarak 'muhalafet' sistemin yansıtan değeridir.²²

Hükümet/muhalafet kodunun kurulması siyasal partilerin varlığına ve siyasal partiler aracılığıyla da yöneten/yönetilen koduna bağlı olarak uygulanmasıyla gerçekleşir. Bütün siyasal sistemler için birincil ve ilk kodlama hükümet/yönetilenler, güç/güçsüz, güç üstünlüğü/güç azlığı belirleyiciliği sözkonusudur. Demokratik siyasal sistemlerde bu ilk kodlama belirli spesifik bir organizasyon şeklinde, bir tarafta kod olarak hükümet iktidar sahibi olarak, diğer tarafta muhalafet görevini üstlenenler yerini alır. Hükümet/muhalafet kodu seçimle göreve gelen hükümet partileri ve muhalafet partileriyle belirlenir.²³ Luhmann temsil prensibinin demokrasinin kabul edilmesiyle kurulduğunun altını çiziyor:

“‘Gittikçe demokrasi’ kavramı siyasal sistemin genel olarak kendini betimleme formulüdür. Siyasal partiler de demokrasiye aittir. Siyasal hareketler ‘fazla demokrasi’ istiyorlar ve demokratik olmayan çoktarafli kullanılan bir küfür kelimesi olarak kabul ediliyor. Anayasa üzerinden hukuki kabul edilen, öngörülen demokrasi bir parazite dönüşüyor, öyle bir parazite ki yöneten ve yönetilen ayırım noktasında başlıyor; burada kendi sistem içini yemesi ve nihayetinde efendisizler efendisi olarak açıklıyor.”²⁴

DEMOKRASİNİN GELECEĞİ

Kim geleceği planlamak isterse bütünüyle yakın ve uzak geçmişi bilmek zorundadır. Bunu tersi için söylemek mümkün değildir. Geçmiş iyi anlamak için geleceği tanımak ve bilmek gereklidir.²⁵ Gelecek beklentisinin duygusal ve normatif olarak iki ideal tipi vardır. Pozitif beklentiden iyi duygularla güvenle iyi bir gelecek hedeflenir. Negatif beklenti ise önemli bir gelecek kaygısı ile, cesaretsizliğe bağlı olarak endişe ve kuşkunun artmasıdır.²⁶ ‘Gelecek’ kavramı bütünüyle endişe, diğer bir ifadeyle kaygıyla ilişkilidir. Bu anlam içeriği demokrasinin geleceği için de geçerlidir; çünkü demokrasinin büyük öl-

22. Niklas Luhmann, *Die Politik der Gesellschaft* [derleyen André Kieserling] (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002), s.99; ve, Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.105.

23. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.106. ve, Niklas Luhmann, *Gesellschaftsstruktur und Semantik: Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft*, Cilt 3 (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1993), ss.444-445.

24. Niklas Luhmann, *Die Politik der Gesellschaft*, ss.356-357.

25. Otfried Höffe, *Ist die Demokratie zukunftsfähig? Über moderne Politik* (Münih: Verlag C. H. Beck, 2009), s.21.

26. Otfried Höffe, *Ist die Demokratie zukunftsfähig?* s.24.

çüde gelecekteki olanakların seçimine alışlagelmiş şekilde açık olmasıdır. Biz hangi demokrasi kavramını tanımlarsak tanımlayalım demokrasinin geleceği değişik algılanıyor. Geleceğe göre şimdiki zamanda da problemler görebiliriz. Bunlardan, bizim problem olarak tanımladıklarımız ve inandıklarımız, diğerleri tarafından problem olarak algılanmayabiliyor veya ciddiye alınmıyor olabilir.²⁷

Luhmann demokrasinin geleceğinin yok edilme endişesi nedeniyle, demokrasinin kısa ve uzun vadede tehlikede olduğunun altını çizmektedir. Bu noktada demokrasinin geleceği prensip olarak açıktır. Luhmann'a göre, mümkün olan bu durum, siyasal eylem ve pratiği açısından değil, teoriktir. Demokrasi ve tehlike potansiyelini iyi anlamak ve analiz etmek ancak iyi teorilerle mümkündür.²⁸

STANDART MODELİN ELEŞTİRİSİ

Demokrasinin standart modelini eleştirisinde Luhmann'ın karşı çıktığı savlardan biri, sermaye çıkarlarının siyasette doğrudan ve baskın bir şekilde uygulandığını kabul etmemesidir. Standart modele getirilen diğer bir eleştiri ise şudur: Kendini yönetme düşüncesi, demokrasinin kendini etkinleştirmesiyle mümkündür. Demokrasinin her ne kadar kendini yükseltme olanakları olsa da, bunun gerçekte demokrasi tarafından gerçekleşmesinin güç olduğu aşikardır. Luhmann standart modelde öngörülen 'demokrasinin pozitif sonucu' konusuna şüpheyle yaklaşıyor. Ona göre demokrasinin halk üzerinde güç uygulaması fikri paradoks bir düşünce olarak ortaya çıkıyor.²⁹ Standart modele diğer bir eleştiri de demokrasinin kendi üzerindeki etkisi fikrine bağlı olarak demokrasinin yükselen olanakları üzerinden yapılıyor olmasıdır. Bu özellikle demokrasinin katılımcılığını genişletilmesinin kuvvetlendirilmesi beklentisiyle ilişkilidir.³⁰

Süreç modelinde seçmenlerin büyük bölümünün demokratik istem oluşturulmasında katılım şartları ve karar süreçleri üzerindeki memnuniyetsizliğinin artması diğer önemli bir faktördür. Pratikte ortaya çıkan sorunlardan biri de demokrasinin hata düzeltme başarımının beklentilerin altında ve zayıf kalmasıdır.³¹ En üstte siyasal sistemin ikti-

27. Niklas Luhmann, *Die Zukunft der Demokratie*, s.126.

28. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.13.

29. Hans-Joachim Giegel, "Die demokratische Form der Politik in Luhmanns Gesellschaftstheorie," ss.198-199.

30. Hans Joachim Giegel, *Die demokratische Form der Politik in Luhmanns Gesellschaftstheorie*, s.200.

31. Werner T. Bauer, *Krise der Demokratie – Zukunft der Demokratie* (Viyan: Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung, Nisan 2003), http://www.politikberatung.or.at/typo3/fileadmin/02_Studien/2_staet/KriseZukunftDemokratie.pdf (erişim 8 Şubat 2011).

dar ve muhalefet koduna bağlı olarak paylaşılması ‘demokratları olmayan demokrasiler’de yurttaşların vatandaş olarak görevlerini yerine getirememesine neden olmaktadır. Meslek olarak siyasetçi olmadan veya bir partiye üye olmadan yurttaşların siyasal sistem tarafından alınan birbirine bağlı kararları eleştirmesi ve tartışması bir vatandaşlık görevidir. Otoriter bir sistemin olması bu yurttaşlık görevinin yerine getirilmesini engeller veya yurttaşları siyasal istemsizliğe yönlendirebilir. Bununla birlikte demokratik kültür olmadan da demokrasinin yaşaması mümkün değildir.³²

Siyasal sistemin artan problemlerin çözümünde teknokrat ihtiyacı karar vermeye imkan tanımazken, demokraside herkes üzerinde herkesin karar vereceği hipoteziyle ilişiktir. Ayrıca bürokrasinin artması ve demokrasinin standart modelinin uygulanmasında sivil toplumun taleplerine siyasal sistemin düşük kapasitede cevap vermesidir.³³

POST-DEMOKRASI

Biz her ne kadar demokrasinin geleceği ve engelleriyle ilgili saptamalarda bulunsak da, Yirmibirinci Yüzyıl’ın başında demokrasi bütün yeryüzünde az ya da çok başarıyla uygulanmaktadır. Bu çelişkili durum dünya tarihi açısından bakıldığında zirveye ulaşmıştır. Birinci demokrasi dalgası Ondokuzuncu Yüzyıl’da sanayi devriminin desteğiyle Amerika, Fransa ve İngiltere’deki ilk şekillerinden sonra, İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde gerçekleşmiştir. İkinci demokrasi dalgası galip devletlerin baskısıyla Almanya, İtalya ve Japonya’da totaliter sistemlerin çöküşüyle demokrasiye geçme sürecidir. Üçüncü demokrasi dalgasının zaferi ise, 1970’li ve 1980’li yıllarda önce otoriter yönetilen İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkelerinin demokrasiye geçmeleriyle birlikte, Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan demokratikleşme süreciyle yaşanmıştır. Dördüncü ve son demokrasi dalgası ise Sovyetler Birliği’nin dağılması ardından Doğu Bloğu ülkelerinin serbest kalmasıyla birlikte, Afrika ve Asya ülkelerinin demokratik dönüşümleriyle tüm dünyaya hakim olmuştur.³⁴

Günümüzde ulus devletler eskisinden daha fazla demokratik yönetim sistemini uygulamaktadırlar. Kısmen serbest seçimlerin uygulandığı ülkelerin sayısı 1988’de 147’ye,

32. Ralf Dahrendorf, *Die Krisen der Demokratie – Ein Gespräch* (Münih: Verlag C. H. Beck, 2002), s.92.

33. Norberto Bobbio, *Die Zukunft der Demokratie* [çevirenler Sophie G. Alf, Friederike Hausmann, Gabriele Huber ve Otto Kallscheuer] (Berlin: Rotbuch Verlag, 1988), ss.27-29.

34. Bernhard Frevel, *Demokratie: Entwicklung – Gestaltung – Problematisierung* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009), s.125.

1995’de 164’e, 1999’da 191’e yükselmiştir.³⁵ Burada “Demokrasinin geleceği açısından bu ülkeler post demokrasiye mi yaklaşıyor?” sorusunu sormak anlamlı hale geliyor. Sorunun cevabı Colin Crouch’un post-demokrasi kavramının tanımında netlik kazanıyor. Liberal demokrasi anlayışı çerçevesinde siyasal sistemin işleyişine göreceli olarak düşük talepler yöneltirse, yeni bir fenomen olarak bizi kör yapacak kadar memmuniyet durumuna yöneltirse, bu durum ‘post-demokrasi’ olarak tanımlanır. Bu kavram bir devlet olarak, önceden olduğu gibi seçimlerin yapıldığı, seçimlerle tekrar hükümetlerin değiştiği, profesyonel halkla ilişkiler uzmanları ekibiyle kamusal tartışmaların yapıldığı, seçim kampanyalarının kuvvetli bir şekilde kontrol edildiği, uzmanların önceden belirlediği bir dizi problemlerin tartışıldığı, yurttaşların çoğunluğunun pasif, sessiz ve istemsiz kalmalarıyla ilişkilidir. Bu durumda siyasal sahnenin gölgesinde reel politika kapalı kapılar arkasında yapılır. Seçilen hükümetler ve elitler herşeyden önce iktisadi çıkarları temsil ederler.³⁶

Luhmann, post-demokrasi kavramını, demokrasinin gerilemesinde basit bir şekilde yöneten ve yönetilen ayrımından bahsediyor. Demokrasinin yaşaması için siyasal sistemin önemli problemleri çözmesi gerekiyor. Bu bir siyasi sistemin toplumdaki üstlendiği problemleri çözerek, tekrar topluma birbirine bağlı kararlarla geri verdiği ve eğer bu problemler siyasal sistemde çözülmez ise tekrar yeni problemlerin üretileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda, post-demokrasiden bahsedildiğinde, demokratik siyasal sistemlerin diğer toplumsal sistemlere karşı kendi problemlerini çözümünde özellikle iktisadi sisteme karşı başarabilmeleri oldukça zayıf kalmaktadır.³⁷

SONUÇ

Bir toplumda bireyler tarafından içselleştirilip gelenek haline gelmediği takdirde, demokrasinin hiçbir toplumda yaşaması mümkün değildir. Luhmann’ın bu kavramı sistem bazında tanımlamasında olduğu gibi, siyasal sistemin demokrasiyi kültür olarak siyasal ve ussal kendi bünyesine yerleştirmesi, koruması ve geliştirmesi, alınan tüm bağlayıcı kararlarda bunu topluma yansıtması gerekmektedir. Bu durumda, eğer siyasal sistem toplumun demokratikleşmesi koşullarını sağlayamaz ise, toplumsal sisteminde ‘öz-

35. Colin Crouch, *Postdemokratie* [çeviren Nikolaus Gramm] (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2008), s.7.

36. Colin Crouch, *Postdemokratie*, s.10.

37. Edwin Czerwick, *Systemtheorie der Demokratie*, s.146.

gürlük, eşitlik, kardeşlik' temelinde insanların aynı hedefe kilitlenmezlerse, demokrasi-
nin geleceği açısından karşılaşılabileceği tehlikelerle baş etmesi mümkün olmayacaktır.
Özgürlük olmadan demokrasi, demokrasi olmadan eşitlik, kardeşlik olmadan demokra-
si olmaz.